

บทที่ 5

สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบระบบการจัดการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปและเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 การเปรียบเทียบระบบการจัดการการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ผลการศึกษา พบว่า มีความแตกต่างกัน 13 ประเด็น ดังต่อไปนี้

5.1.1.1 ศูนย์เรียนรู้ของรัฐจัดตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการเกษตร โดยมีแนวคิดการส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกรและวางแผนพัฒนาการเกษตรภายใต้หลักการร่วมกันคิดร่วมกันวิเคราะห์ และกันร่วมตัดสินใจในการกำหนดแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยตนเอง และปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์การสะสมภูมิปัญญาที่ได้รับการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ และการบวชเรียนได้อาหลักธรรมมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต เรียกว่า “พุทธเกษตร” โดยนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการบวชเรียนเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุมีผล จนเกิดความรู้ที่ฝังลึก (tacit knowledge)

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก (facilitator) ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกรและเน้นการฝึกอบรม

5.1.1.2 ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านได้รวบรวมเครือข่ายและพหุภาคีภาคอีสานภายใต้แนวคิดและการกระทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ และปลูกจิตสำนึกในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แตกต่างศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ตั้งขึ้นมาจากตามแนวนโยบายของรัฐบาล (Top down)

5.1.1.3 ยุทธศาสตร์และการทำงานของศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้นำยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด โดยมีเป้าประสงค์ที่จะเพิ่มผลผลิตด้านเกษตรกรรมเน้นส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยและได้มาตรฐานซึ่งไม่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใช้แนวคิด Mosher (1978) แตกต่างจากยุทธศาสตร์การทำงานของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำ วิสัยทัศน์ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งจัดทำโดยชาวบ้าน มีพันธกิจ ด้านการสร้างองค์ความรู้ ด้านการเคลื่อนสังคมด้านการบริหารจัดการเพื่อผลักดันเชิงนโยบาย กระทำโดยชาวบ้านเน้นวิถีดั้งเดิมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันมีการจดบันทึกองค์ความรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดองค์ความรู้ของ Nonaka and Takeuchi (1995) และแนวคิด The Fifth Discipline ของ

Senge (1990) และการจัดการความรู้ในแนวคิดของ Marquardt (1996) มาใช้ในการแก้ไข ปัญหาของเกษตรกร

5.1.1.4 ทรัพยากรที่ใช้ในศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้รับการสั่งการจากจังหวัดให้ เลขานุการศูนย์เรียนรู้จัดทำเพื่อเป็นตัวอย่างเน้นความรู้ทางวิชาการด้านการเกษตร และเป็น เทคโนโลยีการผลิตและเป็น Explicit knowledge

แตกต่างจากทรัพยากรที่ใช้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเป็น ผู้ที่ทำขึ้นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน และเป็นความรู้ภายใน (Tacit knowledge)

5.1.1.5 องค์ประกอบของศูนย์เรียนรู้ของรัฐประกอบไปด้วย ที่ทำการศูนย์ เรียนรู้ คณะกรรมการบริหาร ไม่เกิน 16 คน แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล จุดถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตร สมาชิกศูนย์เรียนรู้

แตกต่างจากองค์ประกอบของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านประกอบด้วยตัวอย่าง แปลงเกษตร คือ นาอินทรี การเกษตรแบบผสมผสาน อาคารศูนย์ คณะกรรมการบริหารศูนย์ ไม่เกิน 7 คน สมาชิกและเครือข่ายไม่จำกัดที่ขอบเขตพื้นที่การปกครอง

5.1.1.6 บทบาทและภารกิจของคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ของรัฐ หน้าที่ของ คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ของรัฐส่วนใหญ่เลขานุการศูนย์เป็นผู้ปฏิบัติและมีหน้าที่ดังต่อไปนี้ สำรวจ ศึกษา วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ การบริหารจัดการส่วนใหญ่ได้รับการสั่งการจาก เบื้องบน (Top down) เป็นการปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบและไม่ได้เป็นการสร้างกระบวนการ เรียนรู้ให้กับเกษตรกร

แตกต่างจากบทบาทหน้าที่คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มีหน้าที่จัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้จากชีวิตจริงจากการปฏิบัติจริง สมาชิก และกรรมการมีความสัมพันธ์เชิงแนวนราบ

5.1.1.7 การจัดการความรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ไม่มีการบันทึกและรวบรวมองค์ ความรู้ของเกษตรกรในเครือข่าย

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีการจัดเก็บและรวบรวมองค์ความรู้จาก ทุกเครือข่ายซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ในองค์กรของ Marquardt (1996)

5.1.1.8 การจัดทำหลักสูตรในการเรียนรู้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐเน้นในเรื่องการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งเป็น Explicit knowledge เป็นความรู้ทางด้านวิชาการและ เทคโนโลยีด้านการเกษตร มีเป้าหมายการเรียนรู้ผลผลิตและราคา

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่สร้างหลักสูตรเกี่ยวกับการเกษตรแบบ ฟังพาดตนเองโดยมุ่งเน้นการเผยแพร่แนวคิดในการทำกิจกรรมที่หลากหลาย การจัดการให้เกื้อกูล กันเน้นการผลิตเพื่อสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้กับครอบครัวเป็นการทำให้เกษตรกรคิด วิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุและแนวแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

5.1.1.9 การทำวิจัยและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ของรัฐมีความรู้ของการทำวิจัยโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีการทำวิจัยจากปัญหาที่เกิดจากเกษตรกรทำโดยเกษตรกรและแก้ปัญหาสำหรับเกษตรกร

5.1.1.10 ระบบการเรียนรู้ของเกษตรกรในการผลิตข้าวอินทรีย์ ศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้เรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์โดยกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและองค์กรเอกชน

แตกต่างเกษตรกรจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเรียนรู้ด้วยการลองผิดถูกมาจนเกิดองค์ความรู้ภายในกลุ่มและได้ขยายผลไปยังกลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ

5.1.1.11 ขั้นตอนและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ศูนย์เรียนรู้ของรัฐได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้การผลิตข้าวหอมมะลิเพื่อเข้าสู่มาตรฐานมีดังต่อไปนี้ คือ GAP มกอช. และ มกท. ระบบและกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ของรัฐใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร มีเนื้อหาสาระวิชาการในด้านการจัดการศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน (IPM) ผลของการเรียนรู้ทำให้เกิดทักษะในการสังเกตแมลงที่เป็นศัตรูพืช และแมลงที่เป็นศัตรูธรรมชาติ ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อให้เกิดแนวคิดวิเคราะห์วางแผนและปฏิบัติที่มุ่งผลของการเรียนรู้ในการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกร

แตกต่างจาก ระบบการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งได้นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ หลักอริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หลักอปริหานิยธรรม

หลัก อตฺถิ อตฺโน นาโถ (ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน) หลักอิทธิบาทสี่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นการสร้างการตระหนักรู้และเปลี่ยนพฤติกรรมโดยสมัครใจ

5.1.1.12 การจัดการระบบการเรียนรู้ข้าวอินทรีย์เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ซึ่งมีการขยายเครือข่ายระบบสั่งการหรือแบบแนวตั้ง หรือใช้ระบบอำนาจ และใช้วิธีการแจกจ่ายวัสดุเกษตร ปัจจัยการผลิตโดยการใช้งบประมาณของทางราชการมาแจกจ่ายเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่มุ่งเน้นให้เกษตรกรภายในกลุ่มเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตจากเดิม ที่เป็นระบบเคมีเป็นข้าวอินทรีย์โดยการมุ่งเน้นลดต้นทุนการผลิตและสร้างความเข้มแข็ง บริหารแบบองค์กรเครือข่ายระดับตำบลโดยวิธีเพื่อนแนะนำเพื่อน หรือที่เรียกว่า “ยุทธศาสตร์แบบอะมีบา” และมีการขยายเครือข่ายแบบแนวราบ และการเผยแพร่ความรู้ด้วยการมีแปลงดูงานโดยใช้กลวิธีในการสร้างกัลยาณมิตรกับเกษตรกรข้างเคียง

5.1.1.13 กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐเป็นการเรียนรู้โดยการเทคโนโลยีในการผลิตข้าวและเน้นการใช้ความรู้เรื่อง IPM ซึ่งไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกรและไม่สามารถปฏิบัติตามหลักวิชาการได้

แตกต่างจากศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่เน้นกระบวนการคิดและวิเคราะห์ เพื่อหาเหตุผลเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง โดยเน้นการมีคุณธรรมและจริยธรรม สร้างให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพและเรียนรู้จากผู้แจ้งรู้จริงแล้วเกิดแรงบันดาลใจ มีความคิดอย่างเป็นระบบคิดด้วยเหตุด้วยผล เกิดกระบวนการคิดทบทวนอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เห็นความสำคัญของตนเองครอบครัวชุมชนและประเทศชาติ จึงได้เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมและสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในเกษตรกรนอกศูนย์รู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านพบว่า เกษตรกรมีกระบวนการ เรียนรู้การปลูกข้าวแบบลองผิดลองถูก และการลงมือกระทำจริงในสถานการณ์จริง ทำให้เกิด ความรู้ภายใน ของบรรพบุรุษแล้วถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นลูกหลานโดยการการสาธิตวิธีการและเป็ นการสั่งสอนด้วยการบอกเล่าการสอนด้วยวาจารวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการดำเนินตามวิถีชีวิต

5.2 การเปรียบเทียบการเรียนรู้ของเกษตรกรผ่านศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนปราชญ์ บ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์

5.2.1 หลังการเก็บเกี่ยวเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์มีการปรับปรุงบำรุงดินแต่ เกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ทั้งสองศูนย์มีการเผาตอซังข้าวทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรเชื่อว่าทำให้เกิด ความยุ่งยากในการเตรียมดิน นอกจากนั้นเวลาหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวจะทำให้เมล็ดพันธุ์ข้าวไปค้าง ที่ตอซังข้าวทำให้เปอร์เซ็นต์การออกของเมล็ดพันธุ์ต่ำ

5.2.2 ช่วงการปลูกและการดูแลรักษา เกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ของรัฐและเกษตรกรนอก ศูนย์เรียนรู้มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช แตกต่างจากเกษตรกร ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและใช้สารเคมี

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ของรัฐและเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้ มีการปฏิบัติไม่ แตกต่างกัน แต่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีการปฏิบัติที่แตกต่างจากเกษตรกร ภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

5.2.3 จากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงของเกษตรกร และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างกันเองของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีการปรับตัว ทำให้ เกิดนวัตกรรมที่เกิดจากการ เรียนรู้ของเกษตรกรทั้งสองศูนย์มีความแตกต่างกันดังต่อไปนี้

5.2.3.1 การเตรียมปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงนาเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ นำโคไปเลี้ยงในแปลงนาแล้วสลับหมุนเวียนไปทั่วแปลง

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำโคกระบือปล่อยไป ในแปลงโดยใช้ลวดไฟฟ้าล้อมทั้งแปลง การเลี้ยงหมูหลุมบนคันนาเพื่อเอามูลของหมูหลุมมาทำ ปุ๋ยหมักชีวภาพและมีการเลี้ยงเป็ดแบบหมุนเวียนในแปลงนาการกระทำดังกล่าวทำให้ได้ปุ๋ย อินทรีย์ที่มีคุณภาพและสะดวกและประหยัดเวลาในการขนส่ง

5.2.3.2 การเตรียมปุ๋ยหมักชีวภาพในคอกสัตว์ เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ กวาดปุ๋ยคอกแล้วปฏิบัติตามขั้นตอน

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำเศษอาหารไปหว่านในคอกสัตว์แล้วนำน้ำหมักชีวภาพไปรด ไก่จะไปคุ้ยเหยี่ยวเพื่อหาอาหาร เป็นการกระจายและเป็นการผสมวัสดุต่าง ๆ ได้อย่างดี ทำให้สะดวกและประหยัดเวลา

5.2.3.3 การหว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในช่วงไถกลบตอซัง เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐไม่หว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในช่วงไถกลบตอซัง

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีการหว่านปุ๋ยหมักชีวภาพในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม เพราะเชื่อว่าจุลินทรีย์ในปุ๋ยหมักชีวภาพจะสามารถกระจายตัวได้ดี

5.2.3.4 การนำน้ำหมักชีวภาพไปใส่ในแปลงนา เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐนำน้ำหมักชีวภาพไปฉีดพ่นในแปลงนา

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านนำน้ำหมักชีวภาพไปขยายในถังโดยการผสมน้ำและกากน้ำตาล นำไปไว้ในที่ร่มบริเวณแปลงนา แล้วนำหมักที่ผสมไว้เทราดไปทั่วแปลงน ซึ่งเป็น การขยายจำนวนจุลินทรีย์ซึ่งสามารถลดต้นทุนและประหยัดเวลา

5.2.3.5 การตกกล้า (กรณีนาทำดำ) เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐตกกล้าในแปลงนา

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตกกล้าในแปลงนาโดยใช้ผ้าในลอนสี่เหลี่ยมปูพื้นแปลงตกกล้าเพื่อสะดวกและประหยัดเวลาในการถอนต้นกล้า

5.2.3.6 การกำจัดวัชพืชในแปลงนาเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัด

แตกต่างจากเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านตัดใบข้าวและต้นหญ้าในระยะต้นกล้าซึ่งทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการป้องกันและกำจัดวัชพืชและร่างกายปลอดภัยจากการใช้สารเคมี

5.2.3.7 การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช

แตกต่างเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านปลูกต้นไม้ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและใช้สารสมุนไพรในการกำจัดศัตรูพืช

จะเห็นว่าเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ได้มีการทดลองวิธีการใหม่ด้วยตนเองซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Garvin (1993)

5.3 ปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ และศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านในการผลิตข้าวอินทรีย์ในจังหวัดสุรินทร์

5.3.1 ปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการเรียนรู้ของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.3.1.1 ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

1) ด้านราคาผลผลิตทำให้เกษตรกรเกิดแรงจูงใจทำให้เกิดการเรียนรู้ และคาดหวังว่าจะขายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้นและเกษตรกรไม่ได้เกิดการเรียนรู้ในขณะเดียวกันได้เกิดการรับรู้ซึ่งเกิดจากการฝึกอบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกร

2) การได้รับการสนับสนุนงบประมาณทำให้เกษตรกรเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้

3) การนำความรู้และเทคโนโลยีการผลิต เช่น เทคโนโลยีการผลิตข้าวคุณภาพดี เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์และการเรียนรู้เรื่อง IPM และนำรูปภาพและของจริงมาใช้ในการเรียนรู้

4) การติดตามและนิเทศของเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกร

5.3.1.2 ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

1) ภาวะผู้นำที่มีแนวคิดและอุดมการณ์ในการพึ่งตนเอง กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและความร่วมมือแบบพหุภาคี ทั้งวัด ชุมชน

2) แรงจูงใจด้านเครือญาติและความเอื้ออาทร ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม

3) การทำงานของคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน การมีมนุษยสัมพันธ์ ได้รับการยอมรับจากชุมชน มีการประสานงานเชื่อมโยงกับองค์กรชุมชนทำให้เกิดแรงกระตุ้นเกิดกระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาร่วมกัน

4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันตลอดเวลาและมีโอกาสได้สร้างความรู้ และกระจายความรู้

5.3.2 การศึกษาระดับครัวเรือน การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ของเกษตรกร พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.3.2.1 การที่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ของรัฐที่ผลิตข้าวอินทรีย์ไม่สำเร็จขาดกระบวนการและแนวคิดในการทำเกษตรอินทรีย์และการพึ่งตนเอง ราคาไม่จูงใจเพราะมีแนวคิดที่ผลิตเพื่อการจำหน่าย เป็นแนวคิดที่ยึดเงินเป็นตัวตั้ง แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอขาดวัสดุ ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ มีปัญหาด้านเศรษฐกิจการภาระหนี้สิน เกิดความท้อถอยขาดความเพียรพยายาม ประสพภัยธรรมชาติ การไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง สภาพพื้นที่เกษตรกร

กายไม่เหมาะสม เช่น อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคม เกษตรกรมีพื้นที่อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคม ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางไปดูแลรักษาและบริหารจัดการแปลงนาที่ปลูกข้าวอินทรีย์ พื้นที่นาที่เป็นที่ดอนและขาดแหล่งน้ำ เมื่อเกิดสภาวะฝนแล้งและทิ้งช่วง พื้นที่ลุ่ม มีน้ำไหลท่าและน้ำท่วมเป็นประจำ การคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการไม่ได้มาจากความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

5.3.2.2 การที่เกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านผลิตข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จ

การมีแนวคิดและอุดมการณ์ในการพึ่งตนเอง การมีสำนึกขนาดเล็กในไร่นาและการมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง การมีความพร้อมใจกันของบุคคลในครอบครัวลดละเลิกสารเคมี การดูแลรักษา มีการเลี้ยงโคกระบือหรือหมูหลุม การมีรายได้หลักจากการเกษตรผสมผสานที่สามารถจะเลี้ยงครอบครัวได้ กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรซึ่งได้ผ่านประสบการณ์การประกอบอาชีพด้านการเกษตรตามกระแสหลักได้ประสบปัญหาการขาดทุนและเกิดภาระหนี้สินมาก เป้าหมายและความต้องการมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหาร การจัดการความรู้ของเกษตรกรที่ได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการสรุปทบทวนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันตลอดเวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันโดยการสร้างและขยายเครือข่ายเป้าหมายแล้วขยายต่อเกษตรกรรายอื่น ที่มีความเอื้ออาทรและเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน กระบวนการคิดและวิจัยในไร่นาของเกษตรกรเพื่อการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมและเอาชนะธรรมชาติ

สรุปผลการศึกษาศึกษาการเปรียบเทียบระบบการจัดการเรียนรู้ของศูนย์เรียนรู้ทั้งสอง มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันดังที่กล่าวมาแล้วและมีประเด็นสำคัญ คือ

ศูนย์เรียนรู้ของรัฐมุ่งเน้นเรื่องการผลิตโดยไม่คำนึงถึงบริบทของชุมชนหรือบริบทของครัวเรือนไม่ได้เน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกษตรกรในศูนย์เรียนรู้ของรัฐไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและเอาเรื่องของปรัชญาชีวิตไปใช้ แต่ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านมีวัตถุประสงค์ในการพึ่งตนเองในขณะที่มีสภาวะการณ์ภายนอก มีความแปรปรวนสูง โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเน้นเกี่ยวกับจิตสำนึก คุณธรรม จริยธรรมและพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการใช้ความรู้ของบริบทชุมชนและครัวเรือนเป็นฐาน ประเด็นที่สำคัญคือศูนย์เรียนรู้ของรัฐควรจะเรียนรู้จากศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและนำความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านไปปรับใช้ในงานของตนเอง

5.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.4.1 แนวทางจัดการเรียนรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ศูนย์เรียนรู้ของรัฐ

ควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีการปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift หรือ Mindset Change) ของเกษตรกรให้มีแนวคิดและอุดมการณ์ โดยการปรับ และทำความเข้าใจให้ความรู้เรื่องการผลิตข้าวอินทรีย์ ให้มีทัศนคติที่ถูกต้องในการผลิตโดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ทางการเกษตรแบบบูรณาการ มีขั้นตอน ดังนี้

5.4.1.1 ศึกษาข้อมูล ปัญหา และวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของเกษตรกร เป็นขั้นตอนแรกที่จะต้องทำการศึกษาปัญหาข้อมูลเบื้องต้น และกำหนดวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ของเกษตรกรว่าเพื่อวัตถุประสงค์ใด

5.4.1.2 วิเคราะห์ประเด็นการเรียนรู้ โดยการวิเคราะห์ประเด็นการเรียนรู้ในแต่ละประเด็นแยกเป็นเนื้อหา กิจกรรม และจุดประสงค์ของแต่ละกิจกรรมว่ากระทำไปทำไม เพื่ออะไร จะได้อะไร

5.4.1.3 กำหนดเรื่องกิจกรรมสู่การบูรณาการ โดยกำหนดหัวเรื่องใหญ่ หัวเรื่องย่อย เนื้อหา กิจกรรม รวมถึงการวัดผลและการประเมินผลในแต่ละเรื่องของการเรียนรู้นำมาหลอมรวม และเขียนเป็นแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

5.4.1.4 ออกแบบและผลิตสื่อที่จะใช้ในการเรียนรู้ โดยออกแบบและสร้างสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมที่กำหนด สื่อในการเรียนรู้ อาจจะเป็นสื่อธรรมชาติ สื่อพื้นบ้าน สื่อบุคคลโดยใช้เกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ขยายผลไปยังเกษตรกรรายอื่น สื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งการจัดทำแปลงเรียนรู้ ๆ ที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และใช้ประกอบการเรียนรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขและสนุกกับการเรียนรู้

5.4.1.5 จัดการเรียนรู้อย่างผสมผสาน เป็นการนำแผนการเรียนรู้แบบบูรณาการไปสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร อย่างผสมผสานกลมกลืน ทั้งเนื้อหา วิธีการ และการใช้สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ โดยเกษตรกรมีโอกาสได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวิเคราะห์ และได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง และมุ่งเน้นให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตจริง

5.4.1.6 การประเมินผลเพื่อปรับปรุง เมื่อมีการจัดการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกรแล้ว จึงทำการรวบรวมข้อมูล ศึกษาว่า การเรียนรู้เป็นไปตามจุดประสงค์ในการเรียนรู้หรือไม่ เพียงใด การประเมินผลจะดำเนินการภายใต้สภาพจริง และใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย จากนั้นนำผลการประเมินการเรียนรู้ไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่องและพัฒนาให้การเรียนรู้ของเกษตรกรสมบูรณ์ต่อไป

5.4.1.7 ทุกขั้นตอนกระบวนการ ต้องมีส่วนร่วมของเกษตรกรอย่างแท้จริง

5.4.1.8 เจ้าหน้าที่ของรัฐและศูนย์เรียนรู้ของรัฐต้องปรับบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ มีการสรุปบทเรียน ทำให้เป็นองค์การเรียนรู้

5.4.2 การเปลี่ยนบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจากการเป็นผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้จัดการความรู้

5.4.2.1 ควรมีการส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเอง

5.4.2.2 ประสานงานและเชื่อมโยงกับเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ (Best practice) เพื่อมาเป็นวิทยากรเกษตรกร เพื่อสร้างพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

5.4.2.3 ถอดองค์ความรู้ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่มาเผยแพร่ไปยังเกษตรกรรายอื่นโดยผ่านสื่อต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่

5.4.2.4 ค้นหาผู้ที่ความรู้เฉพาะด้านในพื้นที่นำมาจัดทำเป็นบัญชีความรู้หรือบัญชีผู้รู้แล้วนำไปตีพิมพ์ให้เกษตรกรได้ทราบ

5.4.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.4.3.1 ศึกษาผลของการสร้างและขยายเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์

5.4.3.2 ศึกษารายละเอียดของผลกระทบการทำเกษตรอินทรีย์ต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

5.4.3.3 การเปรียบเทียบความอยู่ดีกินดีของเกษตรกรภายใต้ศูนย์เรียนรู้และเกษตรกรนอกศูนย์เรียนรู้

5.4.3.4 ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้จากการเรียนรู้ของเกษตรกร

5.4.3.5 ศึกษากระบวนการการสร้างนวัตกรรมของศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรทั่วไป

